

Innhold

Forord	13
1. Les dette først!	15
1.1 Hva handler denne boka om?	15
1.2 Noen begreper det kan være kjekt å ha med seg på ferden.....	17
1.3 Noen helt få, foreløpige ord om juss.....	19
1.4 Litt om din rolle	23
1.4.1 Parter	23
1.4.2 Meddommere.....	23
1.4.3 Vitner.....	24
1.4.4 Fornærmede (offeret) og etterlatte.....	25
1.4.5 Mistenkte, siktede og tiltalte	25
1.4.6 Sakkyndige	26
1.5 Om å opptre i retten	26
2. Domstolene	28
2.1 Domstolene, effektivitet og rettsstaten	28
2.2 Hva er egentlig en domstol?	29
2.2.1 Domstoler treffer avgjørelser	29
2.2.2 Er lover og dommer rettferdige?	30
2.2.3 Domstolene og forvaltningen	31
2.3 Målene for domstolenes arbeid	32
2.3.1 Riktigst mulige avgjørelser	32
2.3.2 Raske avgjørelser	33
2.3.3 Rettslig behandling skal ikke være for dyr for partene .	33
2.3.4 Brukerne må ha tillit til rettsapparatet	34
2.4 Noen prinsipper for domstolenes arbeid.....	35
2.4.1 Oversikt.....	35
2.4.2 Muntlighet og bevisumiddelbarhet	36
2.4.3 Kontradiksjon, rett til å uttale seg og stille spørsmål ...	36
2.4.4 Offentlighet og åpenhet	37
2.4.5 Deltagelse av lekfolk.....	38
2.4.6 Retten til å anke.....	38
2.5 Domstolsystemets oppbygning	39
2.5.1 Oversikt.....	39

2.5.2	Konfliktrådet.....	39
2.5.3	Forliksrådet.....	40
2.5.4	Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker	41
2.5.5	Tingrettene.....	41
2.5.6	Lagmannsrettene.....	43
2.5.7	Høyesterett	43
2.5.8	Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD).....	43
3.	Politi og påtalemyndighet	45
3.1	Generelt.....	45
3.2	Etterforskning av straffesaker	47
3.3	Påtalemessige avgjørelser	47
4.	Hvem møter du i domstolene?	48
4.1	Hva er en jurist?.....	48
4.2	Fagdommere.....	49
4.3	Advokater.....	51
4.4	Aktorer.....	53
4.5	Rettstolker.....	53
4.6	Personundersøkere.....	53
5.	Klage på rettens aktører	55
5.1	Klage på advokater	55
5.2	Klage på tjenestemenn i påtalemyndigheten.....	56
5.3	Klage på dommere.....	56
5.4	Klage på sakkyndige.....	57
6.	Om rettssaker.....	58
6.1	Generelt: noen må reise en sak.....	58
6.2	Gangen i sivile saker – en erstatningssak.....	59
6.2.1	Saken	59
6.2.2	Advokatens arbeid	59
6.2.3	Søksmålsvarsel	60
6.2.4	Forliksrådet.....	61
6.2.5	Stevning og saksforberedelse.....	61
6.2.5.1	Sakens oppstart	61
6.2.5.2	Rettens første behandling.....	61
6.2.5.3	Rettsmekling?	62
6.2.5.4	Videre saksforberedelse.....	62
6.2.6	Berømmelse av hovedforhandling	62
6.2.7	Hovedforhandlingen	62
6.3	En foreldretvist om barn	64
6.3.1	Generelt.....	64
6.3.2	Ikke forliksrådet, men familievernkontoret	64
6.3.3	Særtrekk ved rettens behandling av barnelovsaker.....	64
6.4	En sak om overprøving av tvangsinngrep i barnevernet	65
6.5	Gangen i en straffesak	66

6.5.1	Anmeldelse og etterforskning	66
6.5.2	Påtalevedtaket.....	67
6.5.3	Forelegg	67
6.5.4	Pådommelse som tilståelsessak	68
6.5.5	Hovedforhandling	69
7.	Du er lekdommer	70
7.1	Innledning	70
7.2	Meddommernes oppgaver	71
7.3	Etablering av meddommerutvalgene	73
7.3.1	Hvordan blir utvalgene til?.....	73
7.3.2	Utvalgene skal være «representative»	73
7.3.3	Valgbarhet	74
7.4	Grunnvilkår for valgbarhet	74
7.4.1	Bopel og statsborgerskap	74
7.4.2	Aldersgrensene.....	75
7.4.3	Økonomi	75
7.4.4	Norskkunnskaper	75
7.4.5	Personlig egnethet	75
7.4.6	Mental svekkelse	76
7.4.7	Utelukkelse pga. stilling	76
7.4.8	Utelukkelse pga. tidligere straffedom	77
7.5	Retten til å kreve seg fritatt fra å stå i utvalgene	78
7.6	Sletting fra utvalgene.....	79
7.7	Fagkyndige meddommere	80
7.8	Trekkingen	81
7.8.1	Tilfeldighetsprinsippet.....	81
7.8.2	Hvilken informasjon får du?.....	81
7.9	Fritak etter trekking.....	82
7.9.1	Gyldig fravær	82
7.9.2	Tidligere tjenestegjøring.....	82
7.10	Hva du absolutt <i>ikke</i> bør gjøre!	83
7.11	I retten	83
7.11.1	Generelt.....	83
7.11.2	Kan du stille spørsmål i retten?	84
7.11.3	Pausene.....	85
7.11.4	Hva skjer i domskonferansen.....	85
7.11.5	Etter saken.....	86
7.11.6	Betalingen	86
8.	Du er vitne	88
8.1	Vitnenes rolle	88
8.2	Vitner i straffesaker.....	90
8.2.1	Innledning.....	90
8.2.2	Politiforklaringer	90

8.2.3	Forklaringer i retten	91
8.3	Vitner i sivile saker	92
8.4	Unntak fra plikten til å forklare seg: familie og nærstående	92
8.5	Avhør av barn og psykisk utviklingshemmede.....	93
8.5.1	Tilrettelagte avhør	94
8.5.2	Fritaksretten.....	94
8.6	Vitner som har taushetsplikt	95
8.6.1	Innledning.....	95
8.6.2	Private taushetsløfter o.l.	96
8.6.3	Lovbasert taushetsplikt som ikke sperrer for forklaringsplikt.....	96
8.6.4	Offentlig ansattes taushetsplikt	96
8.6.5	Profesjonsbestemt taushetsplikt.....	97
8.7	Opphevelse av taushetsplikten	97
8.7.1	Forvaltningsmessig taushetsplikt	97
8.7.2	Opphevelse av profesjonsbestemt taushetsplikt	98
8.8	Du er innkalt som vitne – praktiske spørsmål.....	99
8.8.1	Hva hvis du ikke kan møte til det tidspunktet som er fastsatt?.....	99
8.8.2	Hva hvis du ikke har lyst til å møte?.....	100
8.8.3	Må vitnet oppgi navn og adresse?	100
8.8.4	Kan vitnet ha med seg en ferdigskrevet forklaring eller notater?	101
8.8.5	Hva hvis du er syk?	101
8.8.6	Kan vitnet skrive til retten i stedet for å møte fram?....	101
8.8.7	Kan vitnet ha med seg dokumenter ellers?	101
8.8.8	Kan vitnet ha med seg advokat?	102
8.8.9	Er det tilhørere og presse til stede?	102
8.9	Hva skjer i retten?	103
8.10	Vitnets forklaring.....	104
8.10.1	Oversikt.....	104
8.10.2	Hva kan være skummelt?.....	105
8.10.3	Er tiltalte/partene til stede under avhøret?.....	105
8.10.4	Spørsmål fra advokater.....	106
8.10.5	Kan vitnet nekte å svare på spørsmål?	107
8.10.6	Vitnet er usikker på svaret.....	108
8.10.7	Pliktet et vitne å foreta faglige vurderinger?	108
8.10.8	Kan vitnet nøye seg med å svare på de spørsmålene som stilles?	109
8.10.9	Forholdet til tidligere politiforklaringer.....	109
8.10.10	Fjernavhør.....	110
8.10.11	Hvilke tap og utlegg dekkes?	110

9.	Du er kriminalitetsoffer («fornærmet»)	111
9.1	Hvem er dette?	111
9.2	Om bistandsadvokaten	112
9.2.1	Hva er og hva gjør en bistandsadvokat?	112
9.2.2	Hvem har rett til bistandsadvokat?	113
9.3	Fornærmede: generelle rettigheter	115
9.3.1	Retten til å fremme erstatningskrav	115
9.3.2	Rett til informasjon om sakens utvikling?	115
9.3.3	Rett til dokumentinnsyn	116
9.3.4	Rett til å være til stede ved rettsmøter i saken	116
9.3.5	Rett til å få oppnevnt sakkyndig	117
9.3.6	Underretning om påtalevedtaket	117
9.3.7	Underretning om dommen	118
9.3.8	Beskyttelsestiltak for kriminalitetsofre	118
9.3.8.1	Besøksforbud	118
9.3.8.2	Voldsalarm	119
9.3.8.3	Kontaktforbud og omvendt voldsalarm	119
9.3.8.4	Adressesperre	119
9.3.8.5	Ny identitet (fiktiv identitet)	120
9.3.8.6	Skjerming	120
9.3.8.7	Velferdssjekk	120
9.3.8.8	Støttesentrene for kriminalitetsutsatte	120
9.3.8.9	Vitnestøtte	121
9.4	Fornærmede med bistandsadvokat – utvidede rettigheter	121
9.4.1	Underretning om retten til bistandsadvokat	121
9.4.2	Rett til å ha bistandsadvokaten til stede under avhør ..	121
9.4.3	Orientering om sakens utvikling	121
9.4.4	Rett til kontaktperson i politiet	122
9.4.5	Underretning om fengsling av gjerningsmannen	122
9.4.6	Rett til dokumentinnsyn	122
9.4.7	Rett til samtale med aktor	123
9.4.8	Tilstedeværelse under hovedforhandlingen	123
9.5	Etterlatte	123
9.6	Krav på erstatning	124
9.6.1	Hva kan det kreves erstatning for?	124
9.6.2	Hvordan fremmer du kravet?	125
9.6.3	Behandlingen i retten	125
9.6.4	Voldsoffererstatning	126
9.6.5	Forsikring	126
10.	Sakkyndige	127
10.1	Innledning	127
10.2	Forskjellen vitne – sakkyndig	129
10.3	Typiske sakkyndigoppdrag	129

10.4	Oppnevning og mandat	130
10.4.1	Oppnevningen	130
10.4.2	Mandatet	131
10.5	Inhabilitet	131
10.6	Den sakkyndiges arbeid	132
10.6.1	Undersøkelsene	132
10.6.2	Kontakten med partene	132
10.6.3	Opplysninger fra helse- og sosialsektoren, fra sykehus o.l.	133
10.6.4	Forholdet til andre sakkyndige uttalelser i saken	133
10.7	Den skriftlige erklæringen	134
10.8	Hva skjer i retten?	135
10.9	Forholdet mellom erklæringen og dommen	136
11.	Habilitet – inhabilitet	137
11.1	Hvorfor har vi regler om dette?	137
11.2	Den «absolutte» regelen – definert tilknytning	138
11.3	Den skjønsmessige regelen – «særegne omstendigheter»	139
12.	Du er mistenkt, siktet eller tiltalt	141
12.1	Innledning	141
12.2	Retten til å bli ansett som uskyldig	142
12.3	Retten til behandling innen rimelig tid	142
12.4	Retten til domstolsbehandling	143
12.5	Retten til å bruke forsvarer	143
12.6	Rettigheter som mistenkt	144
12.6.1	Når er du «mistenkt»?	144
12.6.2	Ikke forklaringsplikt, men oppmøteplikt	145
12.6.3	Retten til dokumentinnsyn	145
12.6.4	Retten til å begjære etterforskningskritt	145
12.7	Rettigheter som siktet	145
12.8	Rettigheter som tiltalt	146
12.9	Retten til å anke	146
12.10	Særreglene om mindreårige	146
13.	Straffesaker	148
13.1	Innledning	148
13.2	Meddommernes oppgaver	149
13.3	Uskyldspresumsjonen, bevisbyrde og beviskrav	149
13.4	Beisvurderingen	151
13.5	Skillet mellom straffeskyld og reaksjon	154
13.6	Skillet mellom det objektive og det subjektive	155
13.7	Men hva er egentlig forsett?	156
13.8	Uaktsomhet	157
13.9	Forsettet strekker seg lenger enn hva som ble resultatet: forsøk ..	158
13.10	Medvirkere	159

13.11	Nødverge og nødrett	159
14.	Straffen	161
14.1	Innledning	161
14.2	Hva slags straffer og andre reaksjoner kan retten idømme?	162
14.2.1	Oversikt	162
14.2.2	Fengsel	163
14.2.3	Forvaring	164
14.2.4	Utilregnelige og særreaksjoner	165
14.2.5	Samfunnsstraff	166
14.2.6	Bøter	166
14.2.7	Rettighetstap	167
14.2.8	Kontaktforbud	167
14.2.9	Ungdomsstraff	167
14.3	Fengselsstraff: Den konkrete utmålingen	167
15.	Noen typer kriminalitet	170
15.1	Seksuallovbrudd	170
15.1.1	Generelt om seksuallovbrudd	170
15.1.2	Reglene om seksuallovbrudd: begrepsbruken	172
15.1.3	De enkelte sedelighetsforbrytelser	174
15.1.4	Voldtekt	174
15.1.4.1	Hva er en voldtekt?	174
15.1.4.2	Kravet om forsett	175
15.1.4.3	Straffen for voldtekt	175
15.1.5	Overgrep mot mindreårige	176
15.2	Voldssaker	176
15.3	Familievoldssaker	178
16.	Fri rettshjelp	180
16.1	Hva er rettshjelp?	180
16.2	Kostnader ved bruk av advokat	181
16.3	Rettshjelploven	182
16.3.1	Oversikt	182
16.3.2	Fritt rettsråd uavhengig av inntekt og formue	183
16.3.3	Fritt rettsråd: saker med forbehold om inntekt og formue	183
16.3.4	Fri sakførsel	184
16.3.5	Økonomiske vilkår for fri rettshjelp	184
16.4	Rettshjelpsforsikring	185
16.5	Rettshjelp i straffesaker – forsvarer	186
16.6	Rettshjelp i straffesaker – bistandsadvokat	187
16.7	Andre ordninger	187
17.	Begreper	188
	Domstolene og andre organer	188
	Rollene i rettssaker	189

INNHOLD

Påtaleavgjørelser.....	190
Rettens avgjørelser.....	190
Begreper i strafferetten.....	190
Begreper du ellers kan møte	191
Noen lover som gjerne vil bli nevnt i retten.....	191
Stikkord	193